

HALINA BARTWICKA
WSP w Bydgoszczy

KILKA UWAG O NEOSEMANTYZMACH POTOCZNYCH W JĘZYKU ROSYJSKIM
OSTATNIEGO DZIESIĘCIOLECIA

Zasób słownikowy każdego żywego języka jest systemem otwartym, który stale się rozwija, wzbogaca, przeobraża. Dotyczy to leksyki należącej do różnych stylistycznych odmian języka, jednak najszybsze zmiany, najwięcej nowinek językowych można z pewnością zaobserwować w warstwie potocznej. Język rosyjski nie różni się w tym względzie od innych. Odnotowuje się w nim niesłychanie szybki ilościowy wzrost słownictwa kolokwialnego, które odzwierciedla żywiołowość mówiących, ich bezpośrednie emocjonalne zaangażowanie, a także tendencje do wypowiedzi obrazowych, odznaczających się ekspresją, ekonomią środków i pewnym piętnem indywidualizmu.

W niniejszym artykule chcę zwrócić uwagę na jedną, dość wąską warstwę słownictwa potocznego, a mianowicie na neosemantyzmy. Uwagi swoje opieram na analizie materiału językowego zawartego w pięciu broszurach "Nowoje w russkoj leksikie"¹ wydawanych systematycznie w Związku Radzieckim od 1977 roku. Broszury te zawierają nie notowane dotąd w żadnych opracowaniach leksykograficznych nowe wyrazy i wyrażenia, nowe znaczenia wyrazów już istniejących w języku oraz utarte zwroty językowe zaświadczone w tekstach gazet i czasopism. Słownictwo przedstawione w owych broszu-

racach stanowi materiał dość różnorodny; oprócz nowych wyrazów i nowych znaczeń, które weszły już na stałe do języka mówionego ostatniego okresu, zawierają one sporą ilość wyrazów indywidualnych, okazjonalnych, "jednorazowych", które być może po krótkim okresie funkcjonowania znikną z użycia, nie utrwala się w języku, pozostaną jedynie jako ilustracja leksyki danej epoki. Jako takie więc nie koncentrują mojej uwagi, gdyż zamierzam skupić się na tych jednostkach języka, które poprzez wielokrotne użycie utrwalają nowe znaczenie i wzbogacają zasoby słownictwa potocznego.

W swoim wyborze uwzględniam zatem najbardziej typowe neosemantyzmy ostatnich lat i choć jest to wybór bardzo wycinkowy, to jednak wyłania się z tego materiału obraz w dość charakterystyczny sposób ukazujący tendencje ewolucyjne w dziedzinie leksyki.

Jak wiadomo, neosemantyzmy, czyli neologizmy znaczeniowe /nazywane również nowoznacznikami czy neologizmami semantycznymi/, to istniejące już wyrazy lub wyrażenia użyte w nowym znaczeniu². Najogólniej określa się je jako "wyrazy stosowane w znaczeniu przenośnym, bądź na podstawie podobieństwa /w charakterze metafory/, bądź na podstawie styczności /w charakterze metonimii/"³. Neosemantyzmy sprzyjają wzbogacaniu słownictwa, powstają w związku z potrzebą nazywania nowych przedmiotów i pojęć.

Najnowsza warstwa słownictwa obejmuje różne kategorie wyrazów i najróżniejsze grupy semantyczne. Najliczniej reprezentowany jest rzeczownik. Wiąże się to z potrzebą ekspresywnego, skrótego, często dowcipnego nazywania desygnatów, których nazwa należąca do języka ogólnego wydaje się mówiącemu mało wyrazista

lub zbyt oficjalna.

Wśród rzeczowników są nazwy osobowe, zazwyczaj zawierające ocenę danej osoby, najczęściej negatywną związaną ze sposobem zachowania się człowieka, jego stosunkiem do pracy, do swoich obowiązków, np. gryzun⁴/ ten, kto dokonuje drobnej kradzieży w instytucjach państwowych/, karandasznik /o człowieku, który tylko wskazuje istniejące niedociągnięcia, lecz nie walczy z nimi/, wołk /o takim, który stara się w pracy osiągać jak największe korzyści dla siebie/, poźzun /twórczo, społecznie nieaktywny człowiek/. Ocena może dotyczyć także właściwości psychicznych i cech charakteru człowieka, np. sunduk /osoba tępa, mało pojętna/, centropup /egoista, samolub/. Wśród nazw osób wymienię jeszcze wyraz bugor /o człowieku zajmującym wysokie stanowisko/ oraz związane ze specjalnością zawodową - kukuruznik /hodowca kukurydzy/, rasskazozik /pisarz tworzący głównie opowiadania/ lub sportową - wysotnik /sportowiec uprawiający skoki wzwyż/, chudożnica /sportsmenka zajmująca się gimnastyką artystyczną/. Inne rzeczowniki potoczne, to grupa oznaczająca nazwy przedmiotów, a wśród nich nazwy fabryk, zakładów, szpitali, pomieszczeń, np. konfietka /fabryka cukierków/, szokoładka /fabryka czekolady/, pticzka /ferma drobiarska/, rajonka /szpital rejonowy/, priedbannik /pomieszczenie pomocnicze typu korytarzyka/; nazwy środków komunikacji i transportu np. żelezka, żestianka, koń /o samochodzie osobowym/, słon /o samochodzie służącym do holowania innych/, awarijka /o samochodzie, który uległ katastrofie/, wiertuszka /helikopter, a także o pociągu przeznaczonym do powrotu na stację wyjściową/, rybołow /statek rybacki/, torgowiec /statek handlowy/, pochodka /samochód obsługi technicznej/, gruzowik /samolot towarowy/; nazwy

części garderoby, stroju specjalnego i przedmiotów codziennego użytku, np. golf /sweter z przylegającym do szyi kołnierzem/, kołokoła /mocno rozkloszowane spodnie/, eskimoska /rodzaj czapki futrzanej/, rezinka /gumowy kostium nurka/, kontakty /soczewki kontaktowe/, miedwieżyna /skóra, futro niedźwiedzie/, import /zagraniczne rzeczy/; nazwy narzędzi i instrumentów pracy, np. kopałka /urządzenie do kopania ziemniaków/, tichochoodka /maszyna pracująca prawie bez hałasu/.

Jak można zauważyć, nazwy te określają desygnat przede wszystkim według jego funkcji, ale także ze względu na podobieństwo, cechy charakterystyczne; są to swego rodzaju skróty nazw oficjalnych, niekiedy żartobliwe nazwy przedmiotów.

Niemalą grupę tworzą rzeczowniki określające pojęcia, procesy, a także nazwy oznaczające desygnaty abstrakcyjne, np. prod-lionka /wydłużony seans filmowy/, nieprierywka /kształcenie ciągłe, bez pauz/, bytowka /o przekroczeniu norm porządku publicznego w życiu codziennym/, dyrka /niczym nie wypełniony czas w zajęciach, repertuarze, programie itd./, kosmieżka /tzw. remont kosmetyczny/, klasika /o czymś typowym, charakterystycznym/, pierietriaska /przeгляд/, folklor /o czymś nieautentycznym, niewiarygodnym/, siemieczki /o czymś łatwym do wykonania, bagatelnym/, zawał /nagromadzenie przeszkód, niepo-myślność/, czistogan /szczerłość, prawdomówność/, negatyw /o czymś negatywnym, niepożądanym/. Ta część wyrazów potocznych oparta jest głównie na metaforze. Powstały one w wyniku różnych skojarzeń, niekiedy pojęć dość odległych, ale zawsze są to przenośnie ekspresywne, powszechnie zrozumiałe, wyraziste.

Najbogatszą grupę jednostek leksykalnych w najnowszym słow-

nictwie potocznym języka rosyjskiego stanowią różnorodne zwroty językowe o charakterze idiomatycznym, frazeologicznym, utartym. Często są przejawem dowcipu językowego mówiących, rodzą się bardzo łatwo, spontanicznie i jako niezwykle żywe, obrazowe wchodzą na stałe do języka mówionego, a następnie znajdują odzwierciedlenie w literaturze pięknej i przede wszystkim w publicystyce. Pewną część wśród nich stanowi rodzaj nazywania osób zawierający element "bycie jakimś", np. nie podarok /o kimś nieprzyjemnym, złym/, choroszyj /swoj/ parień /o miłej sympatycznej dziewczynie/, wsio pri niem /niej/ /o człowieku bez wad, przyjemnym pod każdym względem/, mietr s kiepkoj /o kimś niewysokim/, kak nowyj /o kimś wypoczętym, kto nabrał rzeźkości/. Nieco odróżnia się od podanych wyżej nazwa mochnataja łapa zawierająca nie tyle element "bycie jakimś" ile "bycie kimś" i oznaczająca kogoś, kto okazuje protekcję.

W omawianym materiale występuje bardzo dużo jednostek językowych, charakteryzujących się dużym zasięgiem użycia. Są one stosowane w najróżniejszych sytuacjach związanych z szeroko pojętą działalnością człowieka. Umownie nazwałabym tę grupę ogólnie słownictwem związanym z życiem codziennym, działalnością publiczną, zawodową i funkcjonowaniem instytucji. Najczęściej wyrażenia te można odnieść do jednostek oceniających różne procesy, zadania gospodarcze, stosunki międzyludzkie, poczynania ludzi, np. probowat' na zub /dokładnie, wszechstronnie rozpatrywać, oceniać/, jest' nie prosit /nie wymaga trosk, specjalnych zabiegów/, pridiekat' nogi /ukraść, bezprawnie zabrać/, wspaniwat' celinu /osiągać rezultaty w nowej dziedzinie/, pod marinadom /o czymś celowo przetrzymywanym, długo odkładanym/, w natiag /z trudem, ledwie ledwie/,

łapti suszyt' /mieć przestój, przerwę/, much łowit' /tracić czas/, dowiesti do uma /zakończyć coś/, wchołostuju par puskat' /robić coś niepotrzebnie/, diesiatoj storonoi obchodit' /uproczywie unikać czegoś/, dawit' na psichiku /wywierać silny nacisk na kogoś/, kłast' poslednije maski /kończyć coś/, wienikow nie wiażet kto-libo /ktoś nie zajmuje się drobnostkami/, pri luboi pogodii /w dowolnych warunkach/, na maksimumie /z największym wysiłkiem/, w czetwiert' siły /wkładać nie wszystkie siły/, na odnich zubach /maksymalnie wyciągając siły/, s dwojki na trojku /słabo, bez dobrych rezultatów/. Szczególną ekspresją odznacza się słownictwo wyrażające emocje człowieka: rwat' rubachu /gwałtownie przejawiać swoje uczucia/, umriosz i nie woskriesniesz /wyrażenie najwyższego zachwytu/, wstat' na roga /ostro wyrazić sprzeciw/, ostanowiat kogo-libo tolko tanki /o mocnym, zdecydowanym zamiarze wykonać coś/.

Z powyższymi wyrażeniami łączą się pod względem zabarwienia emocjonalnego jednostki językowe określające sposób widzenia rzeczywistości, subiektywną ocenę zjawisk: jeżu jasno /prosto, zrozumiale/, zakon podłosti /o realizacji najgorszego z możliwych wariantów/, pachnuszczij naftalinom /dawno wszystkim znany/ obrasti borodoi /zestarzeć się, stać się ogólnie znanym/, do muszki /obojętnie/, źdi-poźdi /o konieczności długiego oczekiwania, często z odcieniem rezygnacji/.

Kilka wyrażen pozostaje poza obrębem tej ogólnej klasyfikacji, np. kompania na troich /o grupce wspólnie wypijającej butelkę alkoholu/, tik w tik /absolutnie dokładnie, punktualnie/, nikakich szchetow nie chwatit /bardzo dużo, mnóstwo/ oraz kilka zestawień mających nominatywny charakter: pulewoj matkriak /o silnie od-

działającym materiale gazetowym, dziennikarskim/, mirowej standard /o najwyższym poziomie lub jakości czegoś/, suchy dzień /o dniu z zakazem sprzedaży alkoholu/, stiralna deska /droga z wybojami, brudami/.

Jak już zaznaczyłam wyżej najbardziej widoczne miejsce w opisywanym materiale zajmują rzeczowniki i wszelkiego rodzaju związki wyrazowe. Znacznie mniejszą grupę stanowią neosemantyzmy w obrębie przymiotników i czasowników.

Neosemantyzmy przymiotnikowe wyrażają zarówno ocenę jakichś cech człowieka, jak i jakości przedmiotu, np. nieuprawiający /o kimś roztrzepanym, pozbawionym dyscypliny/, ostrogonny /nieustępliwy, zacięty/, figurny /o doskonale zbudowanym człowieku/, sierijny /standardowy/, firmienny /wysokiej jakości, modny/, czemodanny /związany z ciągłymi podróżami/ i wreszcie uniwersalny, bardzo "pojemny" przymiotnik - normalny, który oznacza coś bardzo typowego, zwyczajnego. Na marginesie zauważę, że wyraz ten rozprzestrzenił się w języku potocznym bardzo szybko a nawet, jak sądzę, zbyt gwałtownie. Używany jest bowiem niezwykle szeroko w celu określenia różnorodnych przedmiotów, cech, sytuacji, słowem jest wszechobecny i w zasadzie w niektórych sytuacjach występuje jako "pusty" znak językowy, zaś pod względem stylistycznym jest bardzo jednostajny.

Przykładem wzbogacenia czasowników o nowe znaczenia mogą służyć następujące leksemy potoczne: pachat' /intensywnie, forsownie pracować/, nawiesit' /powierzyć dodatkową, uciążliwą pracę/, naczirikat' /lekko narysować/, wypotroszyt' /dopytując, otrzy- . mać od kogoś potrzebne informacje/, razmotat' /wyjaśnić wszystkie okoliczności/.

Przedstawiony wyżej materiał ilustruje różnorakie zmiany, jakie zachodzą w języku w procesie mówienia. Zmiany te są odbiciem wielu czynników rzeczywistości pozajęzykowej, przede wszystkim charakterystycznej dla języka potocznego zwięzłości, ekspresji, obrazowości.

Potrzebę ich rejestrowania oraz opisu mogą odczuwać tłumacze oraz leksykografowie. Myślę więc, że w jakiejś mierze materiał ten mógłby okazać się przydatny dla leksykografii dwujęzycznej, między innymi jako "bank" wyrazów i wyrażeń podczas poprawiania, uzupełniania, a także tworzenia nowych słowników dwujęzycznych języka polskiego i rosyjskiego.

PRZYPISY

- ¹ Nowoje w russkoj leksikie. Słownaryje materiały-77. M., 1980:
Nowoje w russkoj leksikie. Słownaryje materiały-78. M., 1981:
Nowoje w russkoj leksikie. Słownaryje materiały-79. M., 1982:
Nowoje w russkoj leksikie. Słownaryje materiały-80. M., 1984:
Nowoje w russkoj leksikie. Słownaryje materiały-81. M., 1986
- ² Por. Encyklopedia wiedzy o języku polskim, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978 s.214
- ³ D.N. Wesołowska, Zmiany semantyczne w polskim słownictwie 30-lecia. Biuletyn PTJ, 1976 nr 34, s.36
- ⁴ Ograniczam się wyłącznie do podawania nowych znaczeń omawianych wyrazów, pomijając świadomie ich znaczenie pierwotne. Czynię tak z dwóch względów, po pierwsze, prawie wszystkie wyrazy motywujące są niezwykle przejrzyste w swej warstwie semantycznej, szeroko używane w języku rosyjskim i dzięki

temu nie wymagają, jak sądzę, przytaczania objaśnień słownikowych, po drugie zaś chodzi mi o wyraźne zaakcentowanie i odnotowanie właśnie neosemantyzmów i aby zapewnić przejrzystość opisu pozostawiam wyłącznie nowe definicje zakresowe tych wyrazów.

НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕЧАНИЯ О СЕМАНТИЧЕСКИХ НЕОЛОГИЗМАХ РУССКОГО РАЗГОВОРНОГО ЯЗЫКА ПОСЛЕДНЕГО ДЕСЯТИЛЕТИЯ

Резюме

Словарный запас любого живого языка постоянно развивается, подвергается изменениям, обогащается новыми единицами. Это касается лексики, обеспечивающей все функциональные стили, но наиболее активно новые слова и выражения возникают на уровне разговорной речи. Эта тенденция проявляется и в русском языке.

В настоящей статье описываются семантические дериваты и новые идиоматические сочетания русской разговорной речи последнего десятилетия и проводится их семантизация.

Представленный материал иллюстрирует динамические изменения, происходящие в языке в процессе говорения, указывает экстралингвистическую обусловленность этих изменений /характерные для разговорной речи экспрессию, экономию языковых средств, образность/.